

INTERVJU MED CARL ÄRFSTRÖM

Ja, nu sitter jag här med Carl Ärfström i Strömbacka för en liten pratstund. När är ni född, herr Ärfström?

- 17 mars 1901.

Här i Strömbacka?

- Ja.

Kan ni berätta något om föräldrarna när dom bodde här, vad dom gjorde?

- Min far var så kallad mästersed, d.v.s. förman för ett smedlag och han började tjänsten här i mycket unga år i smedjan som yngste man och avancerade så småningom till mästersed, som det kallas. Och likaså hans far var ju mästersed här på sin tid men han slutade och dog, han slutade sin tjänst redan i början av 1900-talet, 1911 dog han. Min far dog 1957.

Ni är en gammal Strömbackasläkt, Ärfströmmarna?

- Just det ja. Min farfars far var också mästersed så kallad. Så det yrket har gått i arv i många år, i flera generationer.

Var det vallonsmide man hade?

- Det var vallonsmide ja. Vi härstammar egentligen från Fögeldal alltså på gränsen till Dalarna där det var storrörelse på den tiden, järnbruksrörelse, kättingsmide och lite utav varje. Men sedan av någon orsak, jag vet inte vad, jag har inte kunnat forska och få fram, så flyttade dom över hit i början av 1800-talet och har varit den här trakten trogen sedan dess. Vi var en stor syskonskara, vi var 9 stycken och alla är väl utflugna åt olika håll, det är bara två stycken som är kvar i Strömbacka, de övriga är bosatta på olika håll i landet. Min far var utom sin smedssysla även vaktmästare för kapellet här och spelade åt pr sterna.

Jaha, så han var organist?

- Han var organist också. Och även när det kom mera prominenta talare

hit som ärkebiskop Söderblom så spelade han där också. Han lärde sig spela för högmässa och lite utav varje, så han klarade den där sysslan. Men som sagt, 1937 då han dog, 19.. vad blir det, han var 57 år, 1927 var det då. Han var född 1870. 1927 dog han i lunginflammation. Han förkylde sig. Annars så var han ju bara 57 år.

Vad skall jag berätta mera? Han var gift med min mor som härstammade från Friggesund och hennes mor kom väl från Bräcke i Jämtland, så vi är inte genuina hälsingar egentligen inte, från början inte.

- Nej. Var bodde dom här i Strömbacka föräldrarna när dom gifte sig?

- När dom gifte sig fick dom sig anvisat en gård som nu är borta, som omedelbart nedanför skolan härborta. Sedan fick de flytta över till en före detta skogvaktarbostad på andra sidan stora magasinet som är kvar, och den gården är kvar fortfarande, som jag för min del föddes i och de flesta av mina syskon. Så där var vi bosatta i många år och där bedrev även min bror karamelltillverkning någon tid, några år. Jaha, vad skall vi säga, vad är det mer ni vill fråga om?

- Ja, ni växte upp här barnen?

- Ja, vi växte upp här. Om man tänker sig undervisningen, hur man gick i skolan, kan jag nämna att min äldsta bror och syster, två av mina äldsta syskon gick i skolan i Gammelskolan vi kallar, som numera är ombyggd till Folkets Hus. Där var det 6 klasser i ett enda rum. Och där var det vad jag minns en fröken Sanddal som skötte undervisningen. Sedan byggdes en ny skola här i backen här, den blev färdig 1907 och där började jag när jag var 7 år, precis som man skulle göra och gick ut först i småskolan, det var en av klasserna där som jag fick hoppa över, så jag fick sluta redan 1913 där jag var 12 år. Så kom jag ut i grovarbete förstås.

- Jaha, vad då för slags arbete?

- Förvärvsarbete, ja det var lite av varje, det var på sågverket, jag var på trädgårds- jag var på bolagets trädgård här, men huvudsakligen blev det i skogen. Där var det ju mest tungt skogsarbete men det var även så kallad aptering och tumning så småningom. 1915 kom det en dåvarande springpojke och hämtade mig i skogen och sade att disponent Bovallius ville tala med mig. Då blev jag erbjuden att komma på kontoret, så jag sökte aldrig dit.

- Nehej.

- Jag gick där som springpojke och yngsta man en tid och avancerade så småningom till Kassör. Jag var borta på annan ort vid skolor dels 1924 något år framåt och 1926 också men jag fick komma tillbaka sedan här, jag fick tjänstledighet. Sedan tjänstgjorde jag i Iggesund tillfälligt för att vikariera för en del personer där, men så flyttade jag därifrån till Värmland 1932 i Billerudsbolagets tjänst och blev där i åtta år, och sedan till Uddeholm och blev där en... det minns jag inte hur länge det var, kanske något år bara. Och Storfors och därifrån... När jag befann mig i Storfors Bruk där rörtillverkning som det heter, men även skogsavdelning hade dom där så fick jag en dag brev från kamrer Holmdal i Iggesund med förfrågan om jag ville komma dit. Han skulle få en hjälpreda och så småningom förtidspensionerades. Den dåvarande skogschefen Tigerström som kallade mig dit. Efter lite betänketid lämnade jag platsen i Uddeholm och flyttade till Iggesund. Vid samma tid så var min hustru lärarinna på ett ställe ovanför Sunne och min son gick i skola för att ta realexamen där men de flyttade därifrån också när jag fick bostad i Iggesund och där blev vi i tre år och så såg jag en dag en annons i tidningen om plats och sökte den och fick den också. Då kom jag på Öland. Där trivdes jag

inte bra så jag fick anställning i Malmö, men dit hann jag aldrig flytta utan då fick jag i stället ett erbjudande från chefen vid Ytongbolagen att komma till Örebro och bo där och bli kontorschef vid Ytongbolagets kontor i Hällabrottet. Där har vi sedan hållit oss i 21 år precis. Jag är nu pensionerad sedan 3 år tillbaka.

- Jaha. När ni arbetade här på kontoret hur många fanns det som kontorsarbetare då här?

- Det var först disponenten och skogschefen eller skogsförvaltare som han kallades då och så var det en kamrer och så var det två bokhållare som det hette på den tiden och en springpojke och en pensionerad kamrer som skötte posten där, alltså han hade postmästartjänsten där kan man säga. Det var inte flera.

- Vad hette de olika personerna?

- Ja, den jag först arbetade under var disponenten Bovallius men han slutade 1924 i samband med att bolaget såldes till Iggesund, det var fristående förut. Sedan efter honom kom Erik Brollin som tidigare hade varit skogschef i Iggesund, då fick han en reträttplats där kan man säga och sedan efter honom, ja, jag flyttade därifrån under Brollins tid men det blev visst Fareus sedan, forstmästare Fareus som blev chef här, och sedan efter honom när han dog kom Hessner han vistas i Iggesund, honom känner jag inte alls, men jag vet att han har varit här några år.

- Bokhållarna och kamrern, vad hette dom?

- Kamrern hette Holmdal som jag talade om nyss som flyttade till Iggesund då. Förresten, Tigerström och Holmdal flyttade till Iggesund 1924 och då kom det en kassör hit ifrån Sveg från Svegskontoret som hette Sjöstedt, Karl Sjöstedt och Holmdal blev kamrer på skogsavdelningen och det var den tjänsten som jag fick så småningom efter honom

Han dog redan före 50 år. Och Tigerström blev inte pensionerad, han blev sjuk före avgång och efter honom kom jägmästare Åhlund som skogschef, och det var under hans tid också som jag flyttade till Öland. På Strömbacka var det för all del en del bokhållare med korttidsanställning också som vi kanske kan lämna ur sammanhanget. Jag tror inte det är så mycket att nämna om dem, de var här på kortare tid. Det var en som hette Fagerström och en som hette, få se han kom till, nåja det spelar ingen roll, det var kortare tid som han var här. Det var en relativt liten arbetsstyrka på kontoret då.

- När ni började, vilka sysslor fick ni utföra som springpojke?

- Ja, utom springsysslorna så var det att arbeta med virkesjournaler och liknande.

- Jaha.

- Det var ju mycket virke som avverkades och köptes redan då. Det gav mig mycket arbete förstås, så det var huvudsakligen det men även annan bokföring förstås, ock så avlöningsräkning och liknande.

- Jaha.

- Där var jag alltså vid min militärtjänstgöring, men jag kom tillbaka sedan efter den förstås och var kvar till 1924 som jag nämnt förut och 1926 också. Jaha, vad är det mer att berätta? Min far brukade berätta historier från bruket här när vi var tillsammans i vårt arbete. Vi arbetade mycket tillsammans i skogen. Det var nämligen så att under somrarna brukade smedjorna slås igen här och man fick i stället skogsarbete och under sådana somrar var vi tillsammans i skogen under min tidigaste barndom när jag var en 9-10-11-12 år på somrarna. Han hade mycket att berätta. Bland annat brukade han berätta en hemst händelse som skedde nära bruket här och som det finns ett minneskors om vid före detta Tigerströms bostad. Det var nämligen så att det fanns en kolare

jag tror han hette Ny.., nej ursäkta, Nyberg hette den som föll igenom. Det var en kolare i alla fall som skulle gå till brukskontoret och göra upp sin årsräkning för kolning som han hade utfört under vintern och när inte han kommit hem sedan på kvällen larmade hustrun bruksledningen och skallgång ordnades efter den mannen. Då hittades hans kropp under en rishög bortanför den Tigerströmska bostaden, men den var utan huvud kroppen, och den som då ledde den där undersökningen eller skallgången han hyste vissa misstankar mot en som var med i skallgången, i skallgångskedjan där, han hyste vissa misstankar att han möjligen var dråparen så han satte honom hårt åt och fick honom till slut att erkänna att det var han som hade begått dråpet. Han hade huggit huvudet av mannen som kom med pengarna.

- Och tagit pengarna?

- Och tagit pengarna förstås då, det var för pengarnas skull som han hade utfört brottet, och då frågade de honom var han hade huvudet någonstans och fick honom att gå och söka rätt på det också. Då hade han stoppat det under en hög sten, djupt under där, så att han fick dra fram det själv, sticka in armen under stenen och dra fram det. Sedan fick han bära hem det till kontoret, hela vägen, och så på natten, eftersom det blev natt, det var väl inte så lätt med transporter och sådant på den tiden inte så skulle han naturligtvis forslas till häktet i Hudiksvall som det hette på den tiden, fängelset. Då fick han i stället vara kvar på kontoret, stängdes in där, kedjades fast där och så fick han ha det avhuggna huvudet framför sig på bordet enligt berättelse.

- Åh.

- Javisst, där fick han tillbringa första natten sedan skickades han till kronohäktet där nere i Hudiksvall. Och han påstod min far att denne

man, mördaren, blev benådad så småningom, det blir sådana där livstidsfångar och kom tillbaka och kom ned i smedjan så att de såg honom där och han fick gå tillbaka till sin hemort igen och så slutar historien om det.

- Ja. När skulle det här ha inträffat?

- Det står något på korset, årtalet också, men det minns jag inte, det kan jag inte säga.

- Men er pappa upplevde det alltså?

- Ja, det gjorde han nog, jag tror, ja jag kan inte säkert säga, det skall jag inte svara på. Korset har jag inte sett sedan jag var liten pojke. Men där på det korset kunde man ta reda på nu när... för det ligger utanför bostaden där.

- Ja, det var en ruskig historia.

- Ja det var en hemsk historia. Annars är det ju många liknande historier med överfall och framför allt slagsmål här under midsommaren, det var den här trakten känd för, framför allt under midsomrarna.

- Jaså.

- Då kom tillsammans folk ifrån byarna och gjorde upp för gammalt groll och då flöt blodet också, de gick ofta till provinsialläkaren med dom härifrån.

- Delsbo ja.

- Delsbo.

- Var det stort midsommarfirande här i Strömbacka?

- Det har det alltid varit så långt tillbaka som jag och mina föräldrar minns.

- Kan ni berätta någonting om hur det gick till då?

- Ja, det gick till på det viset som enligt gammal tradition, att dom klädde en majstång först och främst som var placerad utanför herrgården

där, bruksherrgården och så reste man den och samtidigt hade man musik, åtminstone under senare år, under min hågkomsttid, då hade bruket en musikkår som spelade och då hissade de majstången och då det var klart samlades en massa folk och dansade runt majstången och sedan drog något som dom kallade ... genom parken och in i herrgården och rakt igenom stora herrgårdssalen som man gick igenom och tittade på och så ner till danslogen, eller tidigare ett vagnslider uppe vid stallet där, stallbacken, som vi talade om också. Och där var det uppdelat också för bondpojkar och smeder. De fick inte dansa tillsammans utan det var en grind för var och en där. Och de kom ju ofta i kollision med varandra, det var då som blodet flöt. Och jag minns själv många gånger som jag var vittne till många slagsmål. En gång var jag med också, så sent som januari 1922. Då var det en man som kom fram till oss och sade: "Bror min stack mig med en kniv". Och då hade han stuckit honom, i själva västfickan hade han stuckit en kniv, så han blödde svårt. Det var två Delsbo-bröder, Delsbo-pojkar som var här och firade midsommar. I alla fall var det en i vårt sällskap som tog av honom kniven och kastade den över stallstaket, jag minns det mycket väl, så var åtminstone kniven borta ett tag, Annars var det ju vanliga slagsmål utan vapen också, klosssalt på den tiden. Det har ju lugnat sig åtskilligt under senare tid, men det förekommer väl än skulle jag tro.

- Ja. Var det flickorna man slogs om, eller...?

- Ja, för all del, ibland var det det också, men i huvudsak var det väl brännvinets inflytande.

- Var fick dom brännvin ifrån här uppe?

- Brännvinet tog dom från Hudiksvall på senare år, men tidigare fanns det i bolaget här. Bolaget tillhandahöll brännvin som dom hade förvarat

i magasinet här, tillsammans med mycket andra livsmedel, och det användes mycket som avlöningsmedel åt smederna. Dom fick ju gärna en sup, det har jag förresten läst i böcker där i arkivet, om att den och den, jag minns särskilt vid ett tillfälle att Ärfström fick en sådan där dusör för att han skött sig bra i smedjan, och då fick han brännvin som uppmuntran eller något liknande. Det var många som fick sådana uppmuntringar under sin arbetstid.

- Delade bruket ut brännvin på midsommar också?

- På midsommar, berättas det, och förresten, det var jag nog vittne till också under tidigare år, att det stod en och delade ut bröd och sill vid majstången till smeder framför allt, och så öl som var hem-bryggt här.

- Brännvin och allt.

- Jajamen, brännvin också. Det utdelades i kannor, och det var ungefär ett litermått, det måste ha varit en stark kanna.

- Jaha.

- Det hörde till gammal god sed. Men så småningom avtog den sedan då det började betraktas som någon sorts social hjälp, liknande fattighjälp. Och för all del, historiskt sett var det nog så att det ansågs vara en hjälp till midsommarfirarna förstås, för det var nog inte så rikt på den varan, det var nog ganska fattigt och små avlöningar.

- Var det någon högtid i kapellet vid midsommartiden?

- Tja, det var långt emellan högtiderna i kapellet på den tiden, det var på jularna jag kan minnas det användes och något enstaka bröllop. Men annars var det långt emellan gångerna och jag kommer ihåg någon enstaka gudstjänst när det kom hit någon kyrkoherde från socknen, som Rydqvist till exempel, brukade tala där, och ärkebiskop Söderblom han var här lite då och då och många andra som kom och talade, annars var det

inte någon gudstjänstlokal som användes kontinuerligt inte, jämt inte, utan bara vid enstaka tillfällen.

- Men när det var någon särskild högtid, slöt bruksfolket upp då?

- Jajamen. Och under midsommarfirandet, vid majstångsresningen och även vid den fortsatta dansen i logen då slöt dom ju upp praktiskt taget mangrant både ung och gammal. Då var det ingen skillnad inte.

- Nehej.

- Och herrskapet, som dom kallades den tiden, bruksledningen, dom var också med, Jajamensan. Dom var med och dansade.

- Vad var det för musik i logdansen?

- Logdansen var från början fiolmusik enbart, det var gamla fiolspelare som mötte upp, sedan så tillkom då dragspelet förstås, och nu på slutet var det nog kanske någon mindre orkester också, och framför allt den där orkestern, mässingssextetten, dom hade ju den sysslan, men mest var det dragspelare på senare tid.

- Hade ni själv varit med i mässingssextetten?

- Ja, det var en tillfällighet bara, när jag var mycket ung, jag måste avbryta det när jag skulle in i militärtjänst, annars har jag varit med lite grand.

- Vilka instrument var det i orkestern?

- Ja, der var väl bara de här 6 instrumenten, Ess-kornett, B-kornett och bastuba och ... det var inte många flera, ja, jag tror att det var 6 olika instrument om jag inte minns alldeles galet, men det är många år sedan det, 45 år sedan. Men sedan så vet jag att det var en trädgårdsmästare som startade den där musiken vad jag kan minnas, men tidigare så fanns den också, men då spelades den mest i Matsbo, där hade dom byggt upp en ställning i ett träd och hade sina konserter, då var jag för ung att delta, men en av de Fernlundarna som ni kommer

att besöka var med och spelade där, i träd i stora byggnaden som det hette på den tiden.

- Vid vilka tillfällen spelade musiken här i Strömbacka förutom vid midsommar?

- Sedan godtemplarna fick en förening här så anordnades fester lite då och då, godtemplarfester, då användes just den där musiken och för övrigt så är det ju en hel del andra föreningar också som har tillkommit efter hand, mest religiösa föreningar förstås.

- Fanns det fler än godtemplarföreningen?

- Javisst, missionsföreningar och... ja, minns du några andra missionsföreningar? Dom hade ofta möten och fester här och ibland kom Frälsningsarmén hit ifrån Frisbo och spelade, så det var mycket konserter. Sedan för ungdomen så var det ju mycket lite nöjen kan man säga, det var kolossalt magert här. Jag vet annars att dom brukade hålla till med dans på en skyttepaviljong som finns härborta, där fanns en skytteförening också nämligen, och skyttepaviljongen som hade bara en halv vägg på ena sidan, annars var det öppet runt om, den användes som dansställe för ungdomen på sin tid, det fanns inga andra lokaler för dom, annat än till midsommar, då fick dom bruka den där stora logen där nere som nu håller på att rivas, men godtemplarna dom ordnade ju med basarer och liknande lite då och då och sen godtemplarlogen kom till här så blev det ju en hel del nöjen. Förut så var det nog tämligen magert med sådant, dom hade mest brännvinet som kom till användning att gå från stuga till stuga och festa. Men anspråken var inte så stora på den tiden och ingenting kostade pengar.

- Åkte man bort härifrån någon gång för att dansa?

- Joodå, man åkte till byarna omkring här, till Frisbo till exempel och till Moviken och dansade där, men ofta i stugorna då, d.v.s. i bostäderna. Men det tillkom lokaler så småningom så i Frisbo vart det ju en godtemplarlokal och i Moviken också och så den här Strömbacka. Det var väl det som hjälpte upp lite grann, och det blev ju lite bättre ordning då också på livet för ungdomarna, sen det blev organiserat och så där. Fast det var ju lite politik i det också som började på att smyga sig in.

- Var era föräldrar med i någon utav dom här?

- Dom var på senare år med i missionsföreningen tror jag ... det var dom ja, men inte i Godtemplarna, dit gick de inte.

- När ni själv växte upp som ung pojke, vad gjorde ni då som nöjen?
- Ja, jag var ju med för all del i Godtemplarlogen ett tag mest för att man måste vara någonstans, och så hade dom ju bibliotek där . Förresten, jag var bibliotekarie för det en tid , så man kunde läsa så mycket man ville där och ta ner vilka böcker man ville . Det var ju en fördel att kunna okontrollerbart ta hem böcker nästan när man ville. Korrespondenskurser och sådant det var ju senare tiders uppfinning, men för all del, det användes rätt mycket det också, Hermods när det tillkom . Noréns var väl det första.
- Ni berättade förut när vi var i kyrkan eller kapellet att ni ofta ~~var~~ ~~med~~ medpeppappa.
- Ja på dan före julafton gick vi dit och satte i ljus i stakarna där. Då fick man tälja ljusen så att dom skulle gå ner i stakarna, jag tror det var 140 ljus som behövdes. Vi placerade fem i varje fönster, dom där korsen som syntes och sedan i bänkraderna. Sedan tidigt morgonen därpå, julumorgonen ... javisst ja, det var julaftonen det där, det var inte dan före julaftonen, det var på julaftonen som vi gick dit med ljusen. På morgonen tidigt, alltså på juldagsmorgonen, så gick vi och tände ljusen där. Sedan klockan halv fem så gick han upp i kyrktornet där och jag följde med och lyste honom med en lykta. Då slog han på dom där stora triangelarna och då såg man genom luckorna som far slog upp samtidigt kunde vi se hur det ena ljuset efter det andra tändes i bruksstugorna, men framför allt i herrgården, då vart den upplyst direkt, i samma minut som klämtningen började, klämtningen hette det förresten.
- Var det någon uppvärmning i kapellet?
- Det fanns ingen uppvärmning alls i kyrkan på den tiden, men det kom dit mycket folk även från byarna runt omkring här. Dom körde sina slädar långa vägar, miltals, för att komma till gudstjänsten i Strömbacka. Där satt dom och frös i sina bänkar och skakade av köld. Då läste disponent (på min tid var det disponent Brovallius som läste) evangeliet där ifrån predikstolen första ottan, och andra ottan var det den gamle pensionerade kamrern. Det lär ska ha varit samma sed tidigare också att bruksledningen har tjänstgjort som präster där. Det är först nu på senare tid som dom använder präster för ändamålet. Då kommer Buråkersprästen dit.
- Har ni vart med om något bröllop i kyrkan?

- Ja ... vilket år var det, jag tror det var omkring 1915, då minns jag särskilt ett bröllop där, det var ingenjör Brodin från Moviken som gifte sig med en bruksflicka härifrån, som hette Julia Palm. Då spelade min far till bröllopet, till ingångsmarsch och dom paalmer som avsjöngs. När vi skulle gå ut så vart det en utgångsmarsch som skulle behövas, då sa han (jag satt bredvid honom där) "nu får du spela den" och han lyckades övertala mej att spela den, jag var fjorton-femton år då. Annars så användes den mycket sällsynt för sådana ändamål. Bröllopen dom avhölls mest i hemmen eller också gick dom till prästen. Men någonting som dom var mycket noga med på den tiden - och det var dom väl överallt i hela landet - men speciellt här vet jag efter datering i kyrkböcker- att dom skulle döpas barnen fortast möjligt efter födseln. Det kunde man se att barnen, dom döptes bara någon dag efter födseln och hur det gick till det förstår jag inte med dom vägförhållanden som var då. Prästen måste anlitas ofördröjligen då. Antingen åkte dom dit med ungen själv eller också så fick dom ta upp prästen, så viktigt var det med dopet då.

Hälsotillståndet

- Vi skulle prata lite om hälsotillståndet här på bruket.

- Ja just det, det kan man säga var relativt gott efter förhållandena som dom levde i men dom blev ju naturligtvis härdade efter hand här i det hårda bruket, men det skedde svåra olycksfall här beroende på kanske bristfälligheter i skyddsanordningarna. Som ett exempel kan jag nämna min farfar, han skadade sig mycket svårt i sin ena fot. Det gick till så att han stod med ena foten på städet till mullringshammaren när mullringshammaren råkade slå ner i ett obevakat ögonblick på hans ena fot, så halva foten gick ju till spillo. Då fanns ju ingen annan hjälp här än att fara till ... jag tror att han fick åka till Hudiksvall eller om det var Gävle med sin fot till att börja med, sen åka hem och ligga hemma . Det blev en mycket svår historia det hela, det blev komplikationer utav det, så han låg mycket långa tider inne för den foten. På den tiden fanns det ingen sjukkasse och inga sjukförsäkringar av något slag och ingen sjuklön naturligtvis under tiden så det enda han fick behålla var naturaförmånerna, eldstaden och vedbrand och potatisland och sitt lilla jordbruk behöll han naturligtvis ograverat. Sen kom han så småningom ut i arbetet igen, men svårt handikappad. Det var mycket svårt med foten i fortsättningen.

Jag minns t.ex. att han fick skaffa sig särskilda skor också för sin halva fot, men han kom ut i arbetet som fullt arbetsför igen så småningom. Jag tror det tog åratal det där.

- Hur klarade dom sig under tiden?

- Under tiden så hade dom ingenting annat att tillgå än att försöka få lite extrainkomster, så min farmor hon ordnade med en matservering för resande som kom hit var det ju framför allt. Det reste ju mycket folk omkring och sålde saker och ting, det var s.k. västgöter som alltid kom hit under vissa årstider och dom tillhandahöll hon mat till, och även folk upptill som kom och sökte bruksledningen här kunde hon stå till tjänst åt, så hon hade bra mathållning här. Det var det som de hade enbart att leva på under den tiden. Då hade dom i alla fall fyra barn ... nej, det var bara tre ... jo fyra blev dom till sist, tre systrar och en bror, och det var min far.

- Var bodde dom då någonstans?

- Då bodde dom i en utav de där kasernerna, alltså den här som ligger mitt emot, och där hade dom ett rum och kök. Ja, det var ganska stora rum för all del.

- Ni nämnde att dom hade ett jordbruk också.

- Ett jordbruk hade dom också ja.

- Hur pass stort var det?

- Det var nog en två tunnland ungefär och det födde dom två kor på. Men då fick dom sköta om det själv förstås, men lador och sådant, det höll ju bolaget. Annars fick dom sköta om det på ledig tid, men det var inte så mycket ledig tid för på den tiden så var det skiftgång, fem timmars arbete, fem timmars vila, fem timmars arbete, fem timmars vila o.s.v. ända till lördagkvällarna och så började dom sedan på söndageftermiddagen eller söndag kväll igen. Det var lång arbetstid, det gick nog på 70-80 timmar i veckan mot nuvarande 40. Jag kommer ihåg när min farfar låg på sin dödsbädd, han fick kräfta vid 69 års ålder, då skickade han efter mej för att tala med mej. Jag var då en 10 år, det var 1911 det där, så gav han mej instruktioner om hur jordbruket skulle skötas. Han hade bland annat gått upp ovanför den där tälten som det hette på den tiden. Ovanför där så var det en lövskog. Där hade han gjort en lövsal, gått omkring där under sin sjukdomstid och pysslat och gjort någonting som skulle vara som ett minne efter honom. Där fick man vissa instruktioner om hur man skulle sköta det och dessutom hur man skulle placera hässjevirket, det minns jag mycket

väl. Först så stod det på ända så här i dikena för att förvaras så mellan somrarna. Det var alltid utav trä, trävirke som användes till hässjevirke till dom där höhässjorna som man sätter upp. Då sa han att "vi ska göra ett annat experiment som nog är bättre, vi ska lägga dom plant så här ovanför dikena, bygga opp det så här med slanan emellan och torka det". Det fick jag instruktioner om då som tio-åring, jag skulle ordna med det där. Man blev nästan betraktad som hel karl vid den åldern på den tiden

- Så ni hjälpte till sedan i arbetet?

- Jag hjälpte alltid till då. Då fick man slå för hand, det fanns inga maskiner på den tiden inte, och likaså att bära hö in i ladorna.

Det var ju rätt jobbigt även om det inte var att betrakta som en bondejord, det var ju litet, relativt, men det räckte gott till att föda två kor. Mästersmederna hade rätt till det men dom övriga hade bara ett tunnland eller högst två och födde en ko på. Sedan fick dom alltid kalvar och en del hade även grisar att utöka sin mat med.

- Gick korna på skogen och betade på sommaren eller ... ?

- Dom gick på skogen och betade på somrarna ja.

- Vem vaktade dom då?

- Dom fick vara för sig själva, dom kom alltid hem själva. Jag nämnde trävirket till hässjorna, det fick dom ju ta obehindrat i skogen utan vidare, välja ut det trä dom ville. Likaså om dom skaffade sig en vedgran själv här, det var önskvärt från bolagets sida, för det kostade bolaget mera än det var önskvärt med huggning och framkörning. Så om dom själva kunde skaffa sig vedbränsle så var det mycket önskvärt från bolagsledningens sida. Det gjorde en del också men för det mesta så blev det hemkört. De fick betala en relativt låg ersättning för veden så det var en bra förmån.

Bostadsförhållanden

- Hur hade er farfar och farmor det i sin bostad, kommer ni ihåg någonting därifrån?

- Ja, det var ju järnspis enligt ... ja det var nog relativt gott kan man säga, åtminstone hans bostad tyckte jag var rätt bra. Den skilde sig inte mycket från en nutida bostad. Han hade en .. det var vedspis förstås. För övrigt så kan jag inte minnas några speciella saker i den bostaden åtminstone.

- Hur hade dom det möblerat?

- När man kom in i köket - det var alltid ingång från köket då, enbart från köket - när man kom in så var det i den lägenheten en soffa till vänster och där låg en utav dom, och så var det... det var alltså en utdragssoffa det där, så dom kunde ligga två personer i den. Sedan i kammaren som dom kallade rummet intill då, där hade dom alltid en soffa också, utdragbar, men det var ju samtidigt finrummet förstås. Dom hade i regel ett runt bord i mitten på rummet och sedan hade dom en del tavlor och en byrå. Den var ju obligatorisk. Min far eller min farfar tror jag till och med hade en sekretär för han var skrivkunnig, rätt så skrivkunnig och hade fått gått i skola rätt mycket. Men däremot min farmor, hon var inte skrivkunnig hon inte, hon hade inte fått gått i skola någonting. Det fanns inte på den tiden, under hennes uppväxttid inte. Men där farfar hade bott - dom var inte från samma håll nämligen - här på bruket där han växte upp, där fick han ju gå i skola, så han hade ju skrivdon där. Jag minns mycket väl, han hade bland annat en dosa utav gjutjärn som var fylld med fin sand som han använde som läskapper, och så ett bläckhorn och det tror jag var bläck som han gjorde själv utav ... ja vad är det för någonting dom använder ... det var detsamma förresten, men i alla fall, bläck användes även på den tiden, och sådana här raka enkla pennor. Jag tror det var i en tidigare tidsålder som dom använde dom här linpenorna. Så det var inte så anmärkningsvärt. Dom tapetserade nog bostäderna också då på den tiden. Längre tillbaka så användes andra ... ja det var nog bara stockarna, men på senare tid så var det ju alltid tapeter förstås som bolaget skötte om att sätta på vid olika tillfällen. Så det var ju relativt bra, även om dom var kalla bostäderna. I regel så var det källare under golvet där också, det kunde vara en källarlucka i köket att dra upp och gå ner i källaren då. Land hade dom ju också, där hade dom ju fint, där fick dom sätta sina potatisar själva och det försigick alltid med manuell kraft. Inga hästar hade dom att tillgå annat än bruket hade förstås, men i regel så fick dom hjälpa sig själv med potatissättningen. Dom hade träårder som dom drog själva utom på allra sista åren, då fick dom kanske hjälp.

- Fiskade dom någonting?

- Fiskade gjorde dom mycket, det var en kär fritidssysselsättning. Min far t.ex., han var ute jämt så fort han fick fritid. Det var efter en sådan resa som han sjuknade också och fick lunginflammation och dog. Han hade nämligen varit ute på sjön och fiskat och det var regnväder

och han kom hem blöt och skulle byta om kläder. Men då hade vi främmande hemma som han inte gärna ville gå in för så han gick till sitt jordbruk i stället och det var beläget rätt långt bort, en kilometer, kanske mer. Där arbetade han med dikning då en tid någon timme eller ett par, han hade ju bara dom där fem timmarna på sig. Så gick han tillbaka hem så småningom. När han kom hem så fick han besked om att han var utkommenderad till att vakta översvämningar som hade hänt. Det var **inspektör** Hahn som hade beordrat honom till det. Då gick han ut på kvällen direkt som han var, fick väl kanske lite mat först. Så gick han ut då och var med på en översvämning och skötte dammluckorna för natten. Så kom han hem och var sjuk, dåligt sjuk se, dubbelsidig lunginflammation. Dom skickade efter läkare också, men det hjälpte inte. Han låg sjuk mellan påsk och midsommar. Annandag midsommar då dog han. Han klarade inte det där. Det var ... ja jag vet inte vad man skall skylla på. Normalt sett så hade han ju kunnat klara den där förkylningen också, men han hade haft lunginflammation fem gånger förut också. Det var en mycket vanlig åkomma när dom stod och var så där genomheta och blöta i sina skjortor då framför härdarna och så fick gå hem på natten då det kunde vara 25 grader kallt. Han var sjuk som sagt fem gånger i lunginflammation och klarade sig. Men den gången så strök han med. Då var han bara 57 år. Det hör väl till historien att jag var sjuk samtidigt och låg på kontoret så jag fick reda på det där om hans sjukdom för sent, annars hade jag kanske ordnat med läkare lite tidigare. Men, som sagt ... jag hade vanlig influensa och visste inte om det där förrän efteråt och då var det för sent. Så hade jag också en broder som stötte knäet i tröskeln och fick varförgiftning i det och jag fick skjutsa ner honom till lasarettet i Hudiksvall. Där dog han några minuter efter sedan vi kommit ner med honom. Han var bara sexton år. Det har hänt mycket sådana där olyckshändelser lite då och då på bruket och när det inte fanns någon läkare att tillgå så var dom hänvisade till lasarettet i Hudiksvall och dit för dom inte förrän i yttersta nödfall förstås. Det var för lång väg och så var det hästskjuts först då förstås och tåget sedan och så bil sedan då ifrån tåget och till lasarettet.

- Fanns det ingen läkarkunnig här på bruket?
- Nej, ingen läkarkunnig alls annat än provinsialläkaren och då bodde han i Delsbo. Det var ju långt dit, dåliga vägförbindelser också och vägförhållanden. Dom hade ju bara hästar att tillgå då förstås.

- När kom det någon form utav sjuk- och begravningskassa?
- Den kom nog kan man säga i början på tio-femtotalet, ja tjugotalet fanns det ju här, det var sjuk- och begravningskassa. Sedan blev det ju lite bättre förstås så då fick dom behålla den ersättning utan avdrag, dom som hade månadslön t.ex.
- Hur var det annars med sjukligheten. Har det gått några epidemier?
- Ja, 1918 då gick ju den där omtalade spanska sjukan här. Det var inte mindre än tolv personer som dog här i det här lilla samhället. Då tog dom hit en sjuksyster, och jag hade nöjet höll jag på att säga att få följa henne runt i alla gårdar som var smittade då. Där hade dom dött en del när vi kom fram. Jag var bara sjutton år på den tiden och det var lite obehagligt många gånger. Det var på senhösten 1918. Men i vår familj klarade vi oss samtliga, annars var det knappast någon familj som undgick det där. I Färnlunda var det två stycken som dog, bröder till den här som är som vi ska intervjua sedan, och så en syster till honom och så modern som dog i spanskan. Det var en hemsk tid. Annars har det väl inte gått några särskilda epidemier här inte.
- Lungsot, har ni inte haft det?
- Lungsoten har inte varit så farlig här. Nog var den rätt så utbredd tidigare men på senare tid så vet jag inte av så många fall.. Det var några stycken som dog. Jag känner nog till kanske en fem-sex-sju fall utav ungdomar döda i lungsot. Annars var det ju äldre som strök med. Men det var inte så farligt. Då var det nog kanske mera utbrett tror jag längre tillbaka i tiden, beroende på sämre bostäder och så. Men det var nog en del ungdomar som dog i den åkomsten.
- När ni själv berättade att ni gick på sjukvårdskurs, var det just för att det skulle finnas någon här som var kunnig?
- Just det, det var bolaget som höll den för att de anställda vid tillfälle skulle genomgå en kurs där.
- Hur pass sent var det?
- 1928 eller så ... 1927 ... ja det var den tiden.
- Då var ni den ende som kunde ta hand om smärre fall?
- Jag fick ta emot svåra fall ibland, när dom hade chuggitt av siggbbenen.
- Var det mycket i smedjan, mycket småolyckor som hände?
- Ja det var det förstås, det var väl mest i smedjan som det hände.
- Brännskador eller ... ?
- Ja, bränn- och andra skador. Och så skorna förstås som föll ner.

Jag minns en särskild olycka som hände här som var rätt så svårartad. Det var samtidigt lite komiska inslag i den. Det var så att vår elektriker då som samtidigt var mjölnare här - han hette Nordkvist - han hade klättrat upp i en stolpe och skulle klippa av några ledningar där, ta ner ledningar och ändra lite grand på elektriska ledningen. Han klippte av ledningarna på ena sidan. Trådarna fanns kvar på andra sidan som drog kull den där stolpen, den gick av vid roten och han satt fast i sina telefonskor där uppe. Han följde med i fallet förstås och föll ner som sagt var och fick bröstkorgen krossad och en del bensador också förstås - det var väldigt svårartat det där - så han låg slocknad. När jag kom hemifrån då och skulle gå fram till kontoret så stod det en ring utav folk omkring honom där och jag förstod att det skett en olycka där och så kom förvaltaren Brolin under tiden, då var han förvaltaren här. Då kom han fram till mig och sa att jag fick följa med honom till lasarettet i Hudiksvall. "Vi måste ha en vettig person som följer honom" sade han. Jag fick följa med honom i bilen - bolagets bil då - det var så sent som 1930 omkring. Då åkte vi till Hudiksvall. Sedan vi åkt ett stycke på vägen så vaknade han till den här mannen och så gjorde han lite tecken att han ville något. Den riktade såg åt ena fickan den där rörelsen, så jag tog fram hans snusdosa som var där. Jo, mycket riktigt, det var den han ville ha. En pris. Han tog en pris och sen slocknade han igen. Så låg han till Hudiksvall, men när vi kom fram till lasarettet då vaknade han till igen. Han överlevde. Han hade fått krossat lite varstans den stackarn. Det var märkligt att han höll som han gjorde, men han blev ju så där lite handikappad, halvt invalid efteråt. Men just det där med snusdosan, det var för dråpligt. Man kunde inte annat än skratta när han skulle ha snus och var medvetlös, så gott som. Jodå, sådana olyckor hände lite då och då fast inte så där svåra. Då kunde jag lite grand, åtminstone lägga om förband. Det var huvudsaken att det var någon som tog hand om dom som inte var alltför blödig utan kunde tåla att se lite blod.

- Om det låg någon sjuk uti hemmen ... ?

- Jodå, jag minns ett tillfälle så skulle jag ta ut en nål på en flicka här som hon hade fått i tummen, den hade brutits utav och dom var lite rädda för att den skulle vandra vidare i kroppen, så jag blev ditkallad utav modern och hon var alldeles förskräckt för att flickstackarn hade fått den där nålen i tummen. Det var här någonstans.

Jag hade en tång med mig som jag grävde så djupt jag kunde med och modern stod bredvid och var så arg på mej för att jag misshandlade flickan. Vi måste göra så här, sade jag, om det skall vara någon nytta med det, annars kan hon riskera att få den i hjärtat den här nålen om den fortsätter, för då var den utan spets ... eller utan huvud också. Det var en vanlig synål. Men jag fick fram den till slut. Så minns jag en annan åkoma också. Det var en gubbe som hette Ström här som hade fått en benskada. Det var en ständig ström av ... ja det varade förstås. När man klämde så här så kom det fram tekoppar fulla med blod. Jag fick gå och förbinda det där lite då och då om dagarna. Det var dom svårare olyckorna som jag var med om. Ja, andra sjukdomar också förstås men dom förstod jag mig inte på. Det var ju läkaren som fick tillkallas. Jag var i alla fall en mellanlänk emellan läkarna och befolkningen en tid så länge jag kunde vara kvar där. När jag slutade då en gång 1924 och sedan någon gång senare också, då var det ju andra som fick läras upp.

- Ni talar om hemmen. Hade alla ett rum och kök som era farföräldrar här?

- I mitt föräldrahem hade vi två rum och kök. Det hade en hel del utav mästernsmederna. Dom hade väl ett-två rum, dom som hade turen att få tag i några om det fanns att tillgå. Det fanns ju inte alltid inte. Två rum och kök det var ju inte alldeles ovanligt inte, men för det mesta så var det ju ett rum och kök. Men då var det stort tilltagna kök som hela familjen kunde bo i, både ligga och äta i regel. Så var det ett extra rum trots att dom hade bara ett rum som var finrum, och där fick man minsann inte gå in utan vidare inte. Där fick dom nästan böna om att gå in. Det var som jag sade finrum till. Så kom främmande förstås.

- Hur hade man det möblerat i finrummet?

- I finrummet var det möbler som var tämligen lika överallt. Dom hade alltid en soffa naturligtvis eller en divan som dom kallade den, och så var det ett väldigt stort runt bord och så en lampa ovanför det där bordet förstås. Och så var det ju vanliga stolar och någon enstaka tavla. Dom var ju väldigt sällsynta tavlorna förstås. Det var ju i regel ganska magert, ganska lite möblerat. Dom var ju i regel inte så stora dom där finrummen inte så det ryndes inte så mycket i dom. Det ryndes i alla fall en soffa som kunde användas för framför allt främmande, eller om familjen var för stor så kunde dom ju expandera.

så övergick det nog till kontantbetalning liksom i Konsum. Handeln det var väl det centrala på bruket, där samlades dom och gjorde sina affärer. Dom var beroende av enbart den handeln också. Många var skyldiga där för all del, men tack vare det att dom fick hjälp utav bolaget att driva in det så gick det bra med fordringarna i alla fall.

- Fanns det någon marknadsgång eller torgdag då det kom ... ?

- Nej, det fanns det inte, utan de affärer som försigick på gatorna t.ex. framför de här kasernerna, det var sådana här västgöter som kom. Dom kom från Västergötland i regel och körde sina hästar och hade tyger och allt möjligt, men inga matvaror inte, bara tyger och sådant. Det var en vanlig företeelse. Jag minns tydligt en som bodde hos min farmor som hette Franzén. Han körde med häst, hade ett stort lass efter sig utav tyger. Någoting som jag beundrade hos honom, det var en stor värja som han alltid hade med sig för att värja sig mot landsvägsrövare. Det där var någoting för en ung pojke att titta på, jag var dit och fingrade på den många gånger. Den hängde inne på köksväggen. Han bodde där också då och åt där, och då hängde han alltid upp det där långa svärdet där i slidan. Då fick man alla möjliga associationer för sig, i den åldern som man var då.

- Behövde han använda den där?

- Det tror jag knappast, jag tror inte han var utsatt för några överfall, men han hade den i alla fall som säkerhet. Det var för all del inte så värst säkert på vägarna på den tiden, fast det blev väl efter hand litet bättre även där. Så fanns det en s.k. västgöte som bodde i byn, han var från Delsbo, inte från Västergötland, han hette Svensson han, kom alltid regelbundet. Likaså en dalmare kom alltid regelbundet. Den påstod dom kunde trolla, det vill säga om det var någon som gjorde ett försök att stjäla där så fick han stå där och hålla i varan tills masen behagade komma. Det gick som en sägen här, men det var väl ingen som trodde på den riktigt. Apropos att tro på sådant där ockult, så var det väl många av smederna som trodde på **tomtar**. Ja, det var inte fritt från min far heller. Han påstod att dom hade sett det i smedjan där. Dom satte alltid ut gröt till dom på julaftonen, och den var naturligtvis borta när dom kom dit sedan. Det fanns ju råttor. En annan sak också som dom var mycket rädda för, det var vittror. Det var en allmän tro på dom också. Man fick inte slå ut hett vatten på dom t.ex. och störa de underjordiska folken. Det är absolut säkert att dom trodde absolut på det där, på tomtars förekomst.

Men det var mera i undantagsfall det. Så nog använde de rummet till att ligga i. Vid sjukdomsfall fick dom alltid flytta in dit.

- De här kasernerna utefter gatan, har de några egna namn?
- Jaa ... förr så hade dom ju för all del vissa namn, men jag kan inte påminna mig så många. Fyrkanten kallades den här i alla fall, och så var det väl ... nej, jag kan inte påminna mig några speciella namn inte, utan det var nog namn på personerna som bodde där som var avgörande. Då visste man precis hur dom bodde då varenda en, förstås.
- Gick man ofta ut och in hos varandra och hälsade på?
- Ja, det var inte så ovanligt inte. Jag vet inte om det är något speciellt att nämna i fråga om kasernerna. Jo, dom hade sina trappor, alltså broar eller trappor, utåt landsvägen på den tiden, men det har dom ändrat på nu på senare år så nu har man dragit dem på baksidan.
- Då satt man förstås på trapporna ... ?
- Då satt man på trapporna, framför allt på söndagarna förstås.
- Var det bara smeder som bodde just utefter bruksgatan eller ... ?
- Neejdå, det var blandat förstås, även om det var huvudsakligen smeder, men det var uppblandat med jordbruksarbetare och skogsarbetare också.
- Så det var inte någon åtskillnad på det ena eller det andra?
- Nejvars, inte i fråga om bebyggelsen inte utan där gällde det bara att hålla sig framme om det var fråga om någon ändring i lägenheterna, någon som dog eller flyttade.
- Men ekonomiskt nämnde ni förut att det var skillnad på ...
- Ja det var väldig skillnad. Sedan var det ju olika på befattningar inom smedjorna också. En del betalades rätt dåligt som t.ex. drängar som dom kallades förr, det var smeddrängen som gick under det namnet. Först var det ju mästersmeden och så var det mästersvennerna under honom närmast. Sedan var det räckare som det hette i fråga om räckarhårdarna, sedan var det smältare. I smedjorna var det ju olika tillverkningsmetoder, men i de här hårdarna som användes på senare tid, där var det ju räckare och smältare. Smältare var sådana som tog hand om dom där tackjärnen och gösarna som kom och gjorde smältor utav dem. Dom kallades för smältare dom. Det fanns som sagt var där en mästersmed och hans närmaste man mästersvennen och så var det då hjälpredor som hade hand om smidet under stora hamrarna, och lika var det i räckarhärden, det var två eller tre räckare där. Men de här detaljerna

kan t.ex. dom här smederna som skall intervjuas nu berätta, dom har ärdrats litet grand under årens lopp också. Men i alla fall, i fråga om lönerna till dom så tjänade smedsmästaren ganska bra därför att han avlönade hela laget och i regel ... det berodde på hur han betalade dom. Han var i alla fall bättre betald. På senare tid så vart det nog skilt åt så var och en fick betalt för sitt efter vissa normer. Men i förhållande till jordbrukarna så tjänade smederna mycket bra. Jag minns när dom hade 1:50 + förmåner sådana här jordbruksarbetare, och 1:70 i en annan kategori. Det var det lägsta jag kan minnas men det var nog ännu lägre tidigare tillbaka. Men det där steg efterhand sedan förstås. Men samtidigt kunde tjänstemännen tjäna rätt bra så de kom snart upp i samma nivå eller dubbelt så mycket som en full smed, och även som kontorist. T.ex. när jag gjorde min värnplikt, innan jag åkte in hade jag 200 kronor i månaden och så högt kom inte någon smed inte. Jag vet att min farfar och min far också kunde lägga av pengar trots att dom hade så dåliga avlöningar. Och det berodde kanske på att det inte fanns så stora möjligheter att göra av med pengar på den tiden, annat än på det egna hushållet, och fisken som dom fiskade, den hjälpte ju upp hushållet rätt mycket också och bärplockning och annat. Så fattiga var dom inte. I fråga om mitt hem så hjälpte ju min mor tillikaramellstillverkningen, en konst som hon har ärvt efter sin mor. Det hjälpte ju opp åtskilligt, hon sålde många hundra kilo till handlarna här, det var bara att lämna ifrån sig och byta till sig varor. Det hjälpte ju opp saken kolossalt.

- Hur länge bodde ni kvar hemma?

- På senare år när jag hade mycket jobb på kontoret så fick jag ju bo där, på övre våningen där. Men jag fick nog bo hemma i alla fall tills jag var tjugofyra år eller någonting sådant där. Men då bodde vi inte hemma ... det låter mycket nu med nio personer, men vi var nog inte hemma samtidigt alla inte utan min äldsta bror t.ex. han flyttade i unga år hemifrån och min syster hon gifte sig ... ja, hon kom bort ur hermet snart nog. Annars skulle det nog ha varit litet besvärligt om vi skulle ha bott i två rum och kök alla nio.

- Åt ni hemma också?

- Jaha.

- Och lämnade då pengar förstås?

- Ja just det. Det fanns inga andra ställen att tillgå då. Att äta på menar jag.

Inte de yngre generationerna, men de äldre.

- Skulle det vara goda väsen i smedjan, tomtarna som ... ?

- Ja, dom räknades som goda väsen i regel, om inte dom gjorde dom något spratt, som dom gjorde t.ex. vid ett tillfälle då dom kastade bort gröten för dom och använde den där bunken till någonting annat. Det hämnade sig väldigt, och det så pass att smeddrängarna kastades i ugnen och blev borta. Det berättade min far ibland. Sanningenheten tror jag inte var stor, utan det kom från en tidigare generation berättelsen om det. Men det var sådana där berättelser som figurerade och många trodde absolut på det.

- Den här ruskiga historien med mordet, blev det aldrig något att han gick igen sedan, den här kolaren eller ... ?

- Det hördes inte så mycket utav det, men en annan som påstods ha gått igen var en förvaltare Grafström efter sin död. Det minns jag min far berättade att dom hade sett honom på kontorsgården, men någonting annat i den vägen minns jag inte att jag har hört. En annan händelse som han berättade när vi var ute och rodde uppåt sjöarna här var om en bokhållare som hade tagit sig av daga genom att plocka sten och sand i stövlarna och sänka sig ute på sjöns djupaste ställe. Det var efter en kärlekshistoria. Det brukade han berätta också.

- Tyckte han om att berätta historier?

- Jadå, han kunde en hel del. Sedan blev de där historierna kanske äldre och pålagda, förmodar jag åtminstone. Det är klart att de skulle broderas ut litet grand.

- Fanns det varg eller björn eller lo?

- Nej, det hörde jag aldrig talas om att det fanns några sådana djur här, det minns jag inte. Men däremot minns jag att dom hade en elak tjur i skogen, just där vi högg på ett ställe. Min far och jag och Vinlund och hans två söner och en som hette Karlberg och hans två söner, vi befann oss på ett ställe som hette Storhagen uppåt sjöarna här och högg kastved. Jag var väl så där 11-12 år skulle jag tro och dom övriga pojkarna var väl i ungefär samma ålder. Vi blev ofta antastade utav en tjur, en av bolagets tjurar, som gick i skogen där och betade tillsammans med kor. Han var folkilsken. Han anföll oss upprepade gånger. Jag minns ett tillfälle då dom skulle ge sig på den där tjuren för att få hem den, men dom rådde inte på honom, utan han var som en buffel som skulle anfalla oss, så vi fick åka hem. Sedan gick min far till disponent Bovallius och sade att "Ni får försöka ta

- När ni bodde på kontoret, gick ni hem också då och åt?
- Jajamensan.
- Er pappa som arbetade i fem-timmarsskift, hade han mat med sig ner eller gick han hem?
- Han gick hem ibland och ibland hade han mat med sig. För det mesta så gick han nog hem. Då bodde han vid stora magasinet där uppe vid skolan. När jag gick till skolan då var det bara ett stenkast dit, då var det inte så värst långt till hans arbetsplats i Överhammaren. Det fanns ju många andra som fick gå både till Matsbo och andra ställen, dom hade lång väg. Dom hade nog mat med sig många utav dom. I regel så skickades det kaffe ner till dom mitt under skiftet så dom fick dricka på stående fot.
- Och så berättade ni någonting förut om den här "labbe" dom hade.
- Det hade dom som överliggningsrum då. Det var många sängar där, och slafar som stod efter varandra, 10-15 st var det säkert. Jag minns speciellt på Överhammaren här. Där eldade dom opp då förstås, dom hade en kamin där så det var ju alltid varmt där. Dessutom hade dom ett badrum intill där som dom fick använda om dom ville. Annars så var det ju ganska hårt och jobbigt och övriga förhållanden där.
- Vilka arbetskläder hade mästersmederna?
- Dom hade gått ifrån dom där långskjortorna, det hade dom inte under den tid jag minns utan dom var klädda som vanligt med ett förskinn utav tjockt läder som gick ända upp till huvudet. Skjortorna man ser på gamla foton dom var borta men när dom kom bort det kan jag inte säga, jag förmodar att det var vid sekelskiftet omkring, kanske något tidigare.
- Men hans arbetskläder tillverkade mamma hemma förstås?
- Ja. Då var det avlagda högtidskläder.
- Hon vävde förstås er mamma?
- Ja, vävde gjorde hon rätt mycket. Det har vi ett kort på där hon sitter tillsammans med min syster Alice, dom sitter vid var sin vävstol där. Så det fick dom ju göra rätt mycket. Mor hon sydde även kostymer, det gjorde hon t.ex. åt min far, hon var händig så där. Det var mycket hemarbete på den tiden, dom skulle ju sköta korna också
- Hur bar man sig till med tvätten?
- Dom tvättade själva eller lejde oftast för det. Hos oss hade vi en liten tvättstuga i närheten, men sedan så när dom tvättade så fick dom gå till sjön - den här brukssjön - och skölja och klappa som det hette.

Det försigick ofta mitt i vintern och dom fick hugga hål i isen, stoppa ner kläderna i klappan och klappa ur. Det fick dom göra med jämna mellanrum, kanske en par tre gånger om året. Det fanns visserligen tvättstuga som dom byggde själva, min far och grannen, Nordkvist, som är två år yngre, och det underlättade ju en hel del för all del, mot dom som fick dra sin tvätt ända ner till sjön till den stora tvättstugan, men det var i alla fall primitiva grejor dom hade. Dom hade för all del mitt i rummet en stor panna som dom kokade upp kläderna i, men det var alltihop också och sedan att dom fick göra allting för hand. Så det var hårt.

- Bagarstuga, fanns det också?

- Dom hade en gemensam stuga som fanns ungefär mitt på bruket här. Där bakade dom vissa dagar då förstås, sådant där bröd som dom sedan hängde upp i spett, dom gjorde ett hål så dom kunde träda på spett och sedan hänga upp det på vinden. Där hängde dom och torkade då och det var till ta ner efter. Där bakade dom alltid själva sitt bröd.

- Och slakt hade dom också?

- Slakt också. En och annan hade en gris t.ex. Det fanns en slaktkunnig person på bruket som hette Nils Eriksson. Han var trädgårdsmästare här och samtidigt slaktare. Han slaktade kor och kalvar och grisar, man brukade anlita honom. Det hjälpte opp kosthållet mycket det också.

- Var det vanligt när man hade bakat eller slaktat att man gick omkring med en provbit till sina bästa vänner?

- Det var inte ovanligt inte, fast inte förekom det så värst mycket. Jag vet att det förekommer nog på en del andra ställen och andra bruk att dom går runt och ... men jag tror inte att det förekom i någon större utsträckning här inte. Dom bakade nog var och en för sig.

- Fanns det affär här i Strömbacka?

- Det fanns en affär som hette Strömbacka arbetarkonsumtionsförening. Det var tidigare brukshandel men sedan övergick det till en konsumtionsförening som bestod utav tre butiker, en i Moviken, en i Hindersås och en här som hörde ihop. Jag vet det därför att jag var revisor i den föreningen på sin tid. Där hade dom en föreståndare utifrån som var fackman och så ett biträde. Dom sålde varor både på kredit och kontant. Kreditsystemet var rätt utbrett på den tiden så dom fick göra upp efter sedan dom fått sin årsräkning. Men på senare år

bort den där tjuren i Storhagen, annars slår vi ihjäl honom". Det var inte så farligt för frunimmerna som skötte om honom, dem tålde han, som tog hem korna till ladugården - det var en sommarladugård det där. Men han tog bort honom i alla fall, så han kom aldrig mer och antastade oss.

- Hade smederna sina kor med upp i den där sommarladugården också?

- Nej, det hade dom inte, utan dom fick ha sina kor kvar i sina ordinarie ladugårdar. Då kom ju korna hem om kvällarna, så dom fick ju gå på skogen här utan vakt.

- Det var mycket livligt här på Strömbacka förr, det måste ha varit mycket folk?

- Jajamen, det var det. Antalet kan jag inte säga, men nog var det några hundra, det var det visst det. Det behövdes mycket folk på den tiden till arbetena för det fanns ju inte maskiner, utan de skulle ersättas med arbetskraft i stället. Men det var livligt, visst var det det när det gick tre smedjor här plus annan industri.

- Vad var det för annan industri?

- Det var byindustri, det var kvarn och snickeriverkstad och sådana mindre saker. Då var det ju livligt, för då var det ju full fart i alla smedjor - och kolkörningar förstås. Dom tog kolen från skogarna här, och man såg långa köer utav kolstigar, som det hette, och hästar förstås.

- Var det några kommunikationer på sjöarna här ute?

- Ja, dom körde alltid kol uppåt sjöarna förstås och det skedde bara på vintrarna.

- Men per båt på sommaren, var det ... ?

- Det var bara småbåtsekor som användes, men disponenten hade ju en egen motorbåt som vi brukade fara med litet grand vi tjänstemän. Annars så var det ju vanliga ekor, men då hade man ju många, så fiske var en sport som användes rätt mycket, både med nät och med att ro drag runt sjön.

- Det gick väl banor till Moviken, eller hur?

- Ja, det gjorde det, smalspårig järnväg. Den drogs utav oxar under min barndom. Men så tillkom det ett lok som hade byggts utav en Örebroare som hette Smedberg, han som också byggde så mycket gengasaggregat under kriget. Han byggde loket här på ett tidigt stadium, det var redan 1912-1913 eller någonting så där, jag gick i skolan under de åren. Det var ett stort ögonblick när det kördes fram här och vi

gick för att titta på underverket. Då kom oxarna bort på den tiden.

- Fick ni åka med ner till Moviken?

- Ja, och för varje konfirmation som blev i Bjuråkerskyrkan vid pings-
tarna och Kristi himmelfärd gick vi man ur huse här, åtminstone mån-
ga, och åkte järnväg ner till Moviken. Vi fick åka båt sedan som bo-
laget ställde till förfogande med vidhängande pråm som vi rymdes i.

Så fick vi åka fram till Bjuråker där och vara med på konfirmations-
gudstjänsten och så åka tillbaka sedan på samma sätt. Det gick all-
tid det här lilla tåget upp med oss. Jag var med många gånger på de
där resorna. Dom var trevliga. I regel så var det vackert väder ock-
så då i pingsttiden på den tiden. Det är det ju nu också för all del.

- Dom som gick och läste nere i Bjuråker, fick dom bo där nere eller ...?

- Jaadå. Jag gick själv och läste där nere och då bodde jag hos en
bonde som hette Olof Persson i Tjärna, jag och Silversson bodde till-
sammans i samma rum förresten. Den där Silversson som Ragnhild, min
syster, åkte till i Iggesund. De har hållit ihop hela tiden sedan
dess. Han är förman där nere. Sedan gick vi därifrån till prästgår-
den varje dag och läste, och sedan så gick vi ofta till fots hem, ända
hit. På vintern med sparkstötting, annars till fots.

- Hur långt i taget var ni där nere då?

- Det var i regel en vecka i taget. Vi gick hem över söndagarna och
så gick vi tillbaka på måndagen. Vi var inte rädda för att gå till
fots inte.

- När började cyklarna komma i bruk?

- Den första cykel vi hade i mitt hem det var så långt tillbaka så
min äldsta bror var hemma än då, han var kanske femton år och jag
kunde vara elva-tolv då. Det var en Durcopp, tysk cykel. Men det
var egentligen min äldsta bror som lade mest beslag på den. Han var
så rädd om den där cykeln som om det skulle ha varit en riktig klenod.
Det var det ju för all del på den tiden, dom var dyra då. Jag minns
när vi skulle fara och byta cykel, till ett ställe som heter Anderbo
bortom Moviken. Det var en som hette Anderbo-Jonte som sålde cyklar.
Då cyklade min bror och jag ville gärna vara med, men jag fick inte
åka med honom på cykeln utan han cyklade och jag fick springa bredvid.
Sedan han fått en ny cykel där nere och bytt bort vår gamla, då var
den naturligtvis för ny också att åka två på, så då fick jag springa
tillbaka också. Det vart en och en halv mil för mig och jag fick
springa lika fort som han körde.

- Det var lillebror, det.
- Ja, jag var lillebror förstås. Det var en riktig klenod en cykel på den tiden. Då var det inte frihjul på den utan då gick det runt åtminstone bak på den första Durcotten.
- Blev det vanligt sedan med cykel?
- Sedan blev det vanligt efter hand, fast vi var nog bland de första här skulle jag tro som fick det där underverket.
- En annan nyhet så där som har kommit till bruket - vill Ni inte berätta om radioapparater?
- Jo, jag köpte en när dom började höras av dom här, komma i marknaden. Då kom jag över en hemgjord apparat över högfrekvens-rör som det kallades på den tiden, utav en i Delsbo. Jag var den förste som fick licens i Bjuråkers socken. Jag satte upp den på kontoret där och klättrade upp i kyrktornet så högt jag kom och lyckades placera antennen i själva tuppen där. Sedan gick jag ner till en björk i närheten av kontoret och tog ett intag där till mitt kontorsrum. Där fick man sitta och hålla i dom där rattarna stumt så här. Man fick inte rubba dom ett dugg utan måste hålla i dom. Så primitivt var det hela då. Och så en högtalartratt bredvid då. Men jag hörde en hel del program i alla fall fast det var primitivt. Då fick man krångla med batteriet som var väldigt besvärligt, det drog så mycket anodström. Man fick ha långa batterier och när dom inte räckte till - dom sög ström kolossal mycket dom där så dom räckte inte så länge - då fick man koppla sådana här ficklampsbatterier för att hjälpa till med strömmen och dessutom ha ett elströmsbatteri, ett vanligt sådant här som man har i bilar, vid sidan om. Det gick åt oerhört med ström till dom där högfrekventa lamporna. Dom var alldeles ljusa som vanliga lampor på den tiden, men dom kom ju bort sedan dom och byttes ut mot lågfrekvensrör. Då vart dom ju lite bättre. Jo, det var en väldigt fin uppfinning det. Jag minns bland dom som började skaffa sedan, det var den där Karl Berg som vi träffade där nere. Han fick också en apparat så småningom. Där satt vi och hörde på Charles Lindbergs resa över Atlanten.
- Det var spännande det.
- Ja, vi hade mycket roligt och mycket nytta utav dom där apparaterna i början. Det var ju så nytt. Jag vet när det fattades ström till batteriet så hände det ibland att jag tog en lång sladd ifrån bilen som stod på gården - jag hade en liten Citroen då - 1928 när vi kom så långt fram - en lång sladd till radioapparaten från bilen. Mitt

i natten kunde man sitta där och lyssna. Sedan var det ett offentligt uppträdande också utav en montör ifrån Hassela som kom hit och skulle ha en uppvisning med en nybyggd radio. Han höll till på gamla skolan och en massa folk samlades förstås. Det var fullt precis och han skulle förevisa den där apparaten och vi skulle höra på dagsnyheter. Det var bara ljud som kom, inte ett dugg annat. Då skulle han höra på den själv och meddela sedan vad han hörde för någonting. Då sade han att "dom säger att Thorsson har dött". Det där väckte litet uppståndelse för Thorsson var finansminister och han var väldigt känd i de här brukstrakterna, så det väckte lite uppståndelse att Thorsson hade dött. Sedan såg vi i tidningarna dagen därpå att det var en lord Curson i England som hade dött.

- Han hade hört litet fel.

- Javisst, mera pålitliga var dom inte i början och det var lite primitivt det hela. Vi var lite besvikna när vi gick därifrån. Det var fullsatt i hela den där stora salen, dom satt i spänd uppmärksamhet alla och fick inte höra ett dugg annat än ett ljud utan all like. En sådan kakafoni utav toner! Men inget tal.

- Var det skolan man använde som samlingslokal?

- Samlingslokalen var skolan, gamla skolan. Det fanns ingen annan att tillgå. Den använde dom både religiösa och godtemplare och över huvud taget när dom skulle ha någon sammankomst, någon utav föreningarna skulle ha föreningssammanträde där, då användes den alltid. Men nu är den ju förvandlad till ett Folkets hus. Jag har inte sett hur det ser ut men det är väl ombyggt helt och hållet förmodar jag.

- Så det fanns inget Folkets hus?

- Nej.

- När bildades fackföreningen?

- Det fanns en fackförening när det var strejk här 1922. Det var en fackföreningsordförande - nej, en ombudsman - som åkte omkring då och pratade litet strejk.

- Det var jordbruksarbetarna som ... ?

- Ja det var jordbruksarbetarna på den tiden som strejkade då, för det var rätt låga avlöningar, men jag tror inte dom vann striden, jag tror det var bolaget som vann.

- Smederna här, var dom anslutna till Järn och Metall eller ... ?

- Smederna var anslutna till samma tror jag, för dom deltog också i strejken - sympatiststrejk tror jag - men jag tror inte dom var anslutna

till någon särskild fackförening utan dom hörde till Jordbruks dom också. Jag är inte säker på det riktigt, men i alla fall, smederna deltog i strejken också utom några enstaka strejkbrytare.

- Som t.ex. ...?

- Som t.ex. en som hette Karl Johan Palm, en som hette Andreas Hinder- sen, som jag känner, som jag kan minnas nu. Dom var rätt gamla gubbar, och dom sade att "vi är inte medlemmar och vi bryr oss inte om det där". Det vart inget sabotage mot dom, annat än att dom blev litet utfråga- de utav befolkningen här. Men dom sade att "vi har inga ersättningar" som dom hade då fackföreningsmedlemmarna, så dom var tvungna för sitt uppehälle att arbeta. Men det var för dråpligt i alla fall att Fack- föreningsordförandens hustru gick omkring och sålde läskedrycker åt oss när vi arbetade där, och när hon blev förebrådd för det utav fackföreningsmedlemmarna så sade hon att "det betyder ju utgifter för bolaget så mycket inkomster" så det använde hon som motivering. Hon bodde i grindstugan där oppe, och fackföreningsordföranden stod vid staketet och tittade när vi arbetade här nere. Vid ett tillfälle så var det en katt som hoppade i den där maskinen där, slättermaskinen, och fick båda frambenen avsågade. Jag sprang fram och slog ihjäl den med detsamma och då skrek den där mannen "vad gör du med min katt", det var hans katt, fackföreningsordförandens. "Jag måste slå ihjäl den" sade jag, "för den kom in i lien". Då blev han belåten, men an- nars så blev han väldigt upprörd för det där.

- Så ni fick vara med från kontoret?

- Vi fick vara med varenda en. Det var bara att följa med det.

- Det var mitt under skördeperioden?

- Det var mitt under skördeperioden.

- Dom visste var dom skulle sätta in sin stöt.

- Disponent Bovallius var rätt gammal då men han gick i täten, han arbetade för fullt.. Och kamrer Holmdal var inte riktigt frisk, så

han var inte med så mycket, men däremot en som hette Verner Berg, en bror till den här Karl Berg. Han blev sjuk då under arbetet, han fick sömnsjukan och måste avbryta sin tjänstgöring på kontoret. Han var bokhållare där och måste sluta så småningom. Efter att ha fört en tynande tillvaro i några år så dog han. Han var förlovad med en syster till mig, hon som vi besökte i Hudiksvall, hon gifte om sig sedan. Det var vi två som kallades bokhållare på sin tid, som satt mitt emot varandra vid en sådan där lutande pulpet med lutande lock.

- En sådan där hög?

- En sådan där hög stol utan karm som hade tre ben, och så ett lutande lock så vi kunde lyfta upp locken också, precis som en skolbänk av den gamla typen. Mitt emot varandra satt vi där i flera år. Dom var klädda med grönt tyg dom där pulpeterna och mycket praktiska när det gällde att skriva i dom där stora böckerna det hade knappast gått att skriva i de där tjocka böckerna annars, avlöningsboken m.fl., yrkesjournaler och liknande. Då var det så där tjocka böcker, och skulle jag ha suttit vid ett vanligt skrivbord och skrivit i dom så hade man fått sitta så här! Det här var mycket bekvämt att sitta och skriva. Men dom kom ju bort dom där och nu är det ju mest lösa papper att skriva så nu går det ju med ett vanligt skrivbord.

- Hur var inredningen på kontoret annars?

- I stora kontoret när man kom in - det kallades för stora kontoret det som låg mitt fram - vi har inte varit in där? Där hade vi rummet avdelat med en lång disk som på insidan var försedd med dörrar för att lägga in papper i. Den var avdelad helt och hållet där, så var det en öppning på ett ställe för dom som skulle gå in där, till kamrern t.ex. och disponenten. Längst in så var det ett arkivutrymme där alla värdepapper och fastighetshandlingar förvarades. Arkivet ordnades utav en gammal lantmätare - 1920 omkring - och då var handlingarna förvarade i kassavalv i anslutning till disponentrummet. På andra sidan höll skogsförvaltaren till i ett rum den s.k. stationen

som sköttes utav den här gamla kamrer Swartz, det låg till vänster. Det var fem rum därnere på kontoret. På andra våningen så var det fyra bostadsrum och så en stor vind.

- Hur bodde ni på kontoret då?

- På vintern så bodde där skogvaktare som hade hand om tullningsarbeten o.s.v., faktorer ifrån sågverken, annars så var det öde. Det fanns två rum, en dubblett, som jag bodde i. Fönsterna vette ut mot samhället.

- Om vi skulle tala litet om kosthållet då.

- Den mat som huvudsakligen åts i stugorna var amerikanskt fläsk tillsammans med pannkakor och kolbullar samt kanske ännu mera - i stugorna åtminstone - sill och strömming och potatis. Det var väl nästan stående rätt en gång om dagen. Men för dom som arbetade ute och hade långt till sitt hem, framför allt skogsarbetare, så var väl kolbullen den vanligaste anrättningen som dom själva kunde tillverka eller anrätta, och hur det gick till - det var mycket enkelt - att laga till en sådan kolbulle. Det var bara att ta vanligt vatten, och källor fanns det ju gott om i skogen, dom tog vatten i källan, tog fram sin vetmjölspåse och gjorde en deg utav det. Sedan skar dom en skiva amerikanskt fläsk, lade det i pannen och fick rikligt med flott i den. Sedan slog man i smeten i pannen och då kunde det hända att flottet var så rikligt så att det kröp in i alla kanter på pannkakan och gjorde kolbullen väldigt läcker på det viset. Sedan hade dom litet mjölk med sig - det passade mycket bra med mjölk till den feta bullen - men det var någonting som nog användes huvudsakligen som skogsarbetarföda.

- Ni åt det aldrig hemma?

- Hemma var det mindre använt, därför att då fanns det ju annat att tillgå och då blev det mera fläskpannkaka och tunnpannkaka och plättar och sådant. Kolbullen ansågs kanske vara i kraftigaste laget, men

men användes också hemmavid, men då fanns det ju sill att tillgå, man kunde ju inte gärna ta med sig sill till skogen och strömming utan då blev det den här kolbullen som var mycket, mycket bra rätt. Sedan var det ju annat också som ... dom hade ju dom hembakade kakorna och hårt bröd, sedan så bakade dom ju även mjukt bröd förstås i kakor. Speciellt vid blåbärstiden då kunde dom fylla dom där kakorna med blåbärssylt genom att vika upp kanterna runt om på de där mjuka kakorna. Det var en mycket vanlig rätt just när dom bakade. Vad ska man säga att det var vanligt annars att äta ... det är klart att det förekom kött också fast det var mest bara om söndagarna och då kom det alltid en slaktare som körde hit varan från Delsbo. Vad jag minns var det under många år en Pettersson - slaktare Pettersson - som kom med sitt köttlass liksom dom gör nu med bussarna och det var där som dom fick vanligtvis sitt söndagsbehov av kött. Men vardagen för övrigt, då var det strömming och sill, omväxlande sill och strömming.

- Och den köptes i ...?

- Den köptes i handelsboden. Där hade dom hela tunnor med sådan där sill och det var mycket billigt på den tiden också, ansågs vara en billig rätt men ... och mycket omtyckt. Den fyllde ju ett behov som man har av vitaminer också, sill är ju mycket nyttig, och det tror jag dom hade kommit underfund om. Sedan så var det väl mjöl och gryner utav olika sorter förstås, det användes mycket grynvälling och gröt framför allt förstås i olika former. Mest var det kornmjölsgröt, den där mörka och även rågmjölsgröt men vetemjöls, den här vita gröten också och den lät dom ofta kallna och sedan skära i skivor och lägga i pannan. Det var ungefär som fläskpannkaka till utseendet. Den användes nog rätt mycket. Sedan fanns det en rätt som kanske är mera sällsynt som kallades för kams. Den tillreddes så att man tog vetemjöl och vatten och gjorde en deg och i den inbakade man en strömming. Sedan lade man den i en vattenkittel och kokade upp den tills

den blev fast så att den var ungefär som en potatisbulle att äta. Det användes rätt mycket, framför allt under avstängningstider, kristider. En annan kristidsföreteelse var att äta ärtpannkaka. Dom gjorde den av ärtmjöl, en mycket stark sak egentligen för magar, och polentagrötar, polentapannkakor gjordes under krigsåren i varje fall under första kriget när det var ont om mat, och så rotfrukter, kålrot som fick ersätta potatis. Potatisen räckte ju inte till, den var nästan borta under sista krigsåren. Då fick dom ersätta den med rovor och framför allt kålrötter. En historia kan jag nämna i samband med avstängningen från utlandet av livsmedel under kriget eller rättare sagt när dom fick deklarerera sina förråd dom hade i hemmen. Det var en smed som hette Söderström som hade varit bortrest under dom där deklarerationsdagarna. När han kommer hem så har han ingen mat i lager, men han fick ju sitt brödkort men det var ju snart uppätet det som han fick på det. Så gick han upp till brukskontoret till disponent Bovallius och talade om sin nöd och då fick han till svar "ja, då kan inte er hustru hushålla". "Jo det kan hon visst det," sade han, "men hade jag varit hemma när deklARATIONEN var så har också jag haft ett par mjölsäckar på vinden". "Åhå" svarade disponenten, "menar Ni mej?" "Alla som klarat sig bra" sade han. Han hade sagt förut disponenten "andra klarar sig bra, varför klagar Ni?" "Men ta det lugnt" sade han, "håll Er hemma i eftermiddag så ska vi ordna det". Det kom mycket riktigt en mjölsäck till den där smeden också ifrån disponenten.

- Led man nöd under krigsåren?

- Ja under första krigsåren var det väldigt svårt, i synnerhet på bruken, på bondlandet och vischan där gick det ju väldigt fint, där klarade dom sig fint för dom hade ju sina förråd som inte dom deklarerade kanske så noggrant. Men på bruken var dom hänvisade till sina brödkort och dom räckte ju aldrig till. Det var inte bara brödkort utan kort på allt möjligt annat också så det fanns inga ersättnings saker att tillgå. Det var många som gjorde resor ut till bondlandet då, Frisby och

andra trakter där det fanns bönder och tiggde åt sig några mjölpåsar. Det var inga stora mängder som dom kom över, men dom hankade sig fram i alla fall men det vart bristsjukdomar utav det förstås, mycket svårt under första krigsåren eller första kriget rättare sagt, 1914-18. Under sista kriget då var det ju mera planlagt i fråga om livsmedelstillgången i Sverige så då var det ju ingen nöd inte, men det var det faktiskt under första kriget. Den här Hammarsköld som hade hand om ransoneringen, han gick under namnet "Hungersköld" här i trakterna. Svårt var det nog på alla bruk, det var nog inte bara här inte. I fråga om andra varor, livsmedel, vad ska vi nämna? ... det är klart att det fanns ju att tillgå. Normalt så fanns det att tillgå livets nödtorft, det gjorde det förstås. Någon speciell rätt kan jag inte direkt nämna ...

- Fisk här utifrån sjön, åt Ni det mycket?

- Fisk fanns det förstås, som aldrig gick genom handeln här utan dom ... det var ju ett gott tillskott för all del för dom som kunde fiska.

- Vad var det för fisk man fick oftast?

- Det var gädda, nästan uteslutande gädda. Jakt kan jag inte tala om för det var ju förbjudet för andra än bolaget, markägarna jagade, så det var ju inget vidare i den vägen. Men, som sagt, fiske det fick bedrivas utan kort utan vidare på vilken sjö som helst som fanns att tillgå.

- Kräfter, har det funnits?

- Kräfter har det funnits men det var förbehåll också från bolagsledningen (disponenten) och det var ingen annan som förstod sig på att äta det heller. När dom inte visste om vad det var för läckerheter så var det ingen som gjorde försök att fiska heller. Men däremot disponenten, han hade burar ute och tog upp läckerheterna.

- Det har inte gått lax och ål i forsen här?

- Jo, det har det nog fast inte i någon större skala, det fanns nog inga sådana anordningar men dom kunde ju få det på långrev t.ex. -

inte lax, men däremot ål fanns det. Annars var det mört, den här vanliga fisken, mört, abborre och gös men mest var det gädda förstås, och det kunde bli ganska stora gäddor också ibland. Min far, han var med och fiskade, och det var han och en till dom drog upp en 14-kilos gädda. Den bar dom på en stång emellan sig. Då släpade stjärten på gäddan i marken fast det var så stora karlar.

- Det var en riktig gammalgädda?

- Det var en gammalgädda.

- När det var helg eller festligheter, vad åt man då som skulle vara litet speciellt?

- Det var köttvaror, förstås, i olika former. Jag kan inte säga någon speciell kötträtt men det var väl skinka förstås och nötkött. Men någonting som gjordes ofta var köttbullar, det var ett utdrygande utav köttet förstås, köttbullar åts rätt mycket.

- Till jul, vad var det för mat då som var det vanligaste?

- Det var som jag nämnde först och främst lutfisk och risgrynsgröt. Det var ju stående det. Sedan har det tillkommit efter hand mycket annat också som smörgåspålägg och liknande.

- Skinka?

- Skinka har väl tillkommit på senare tid, och framför allt hos dom som hade egna grisar, då blev det ju skinka förstås, men annars var det inte obligatoriskt, det var det inte. Dom köpte in skinka utifrån, det hörde till sällsyntheterna. Nej, det hade dom inte råd med inte, den var dyr den i förhållande till kött. Så var det korvmat förstås som dom ofta gjorde själva också och det tillreddes nog en hel del mat själva i hushållen också. När dom slaktade en kalv t.ex. och en gris så hade kom köttkvarn med horn i.

- Pölsa och sylta?

- Pölsa och sylta naturligtvis, det var mycket vanligt att dom gjorde också och så bryggde dom sitt öl utav humle och malt, det hade dom alltid en ganska stor tunna i sin källare med kran i, bara att dra på.

Och så en stor bingepotatis. Jag minns i mitt hem så satte vi alltid två tunnor potatis och fick igen ca åtta. Det räckte för vinterbehovet.

- Fruarna här på bruket - när deras män arbetade i skift dag och natt, dom fick väl ha ett väldigt speciellt hushåll för det skulle väl finnas mat då så fort karlarna kom hem?

- Det måste det finnas. Det berättas om en som hette Ström som kom hem en natt och skulle äta och där stod det ett fat med gröt på bordet och så en skål med mjölk i, alltså skummad mjölk. Dom använde sällan och aldrig oskummad mjölk, det andra gick till kaffebrädd, dom skummade av mjölken. I alla fall så skulle han äta sin gröt och då upptäckte han att katten låg på grötfatet. Det var varm gröt förstås och det var skönt för den att ligga där. Djurvän, det var han, men han tyckte det gick för långt i alla fall när han skulle förstöra gröten för honom och i ilska så röt han till åt katten så katten gav sig iväg därifrån och då tog han helt sonika och vände på fatet och åt på undersidan. Då fick man inte vara kräsen inte.

- Vad ställde Er mamma fram till Er pappa när han kom hem från nattskiftet och skulle ha mat?

- Det var huvudsakligen smör och bröd förstås, det var det viktigaste, och sedan var det väl alltid någonting som användes rätt mycket, det var pannkaka, sådana här som hon gjorde i stora långpannor och skar upp i bitar sedan. Det använde vi mycket hemma beroende på att hon fick värmen till ugnen gratis när hon kokade kaffe så då tillvaratog hon den genom att göra en långpanna med fläskpannkaka. Det var någonting som åts mycket av oss alla, vi tyckte om den där pannkakan. Gröt förekom också förstås och välling, och så var det väl alltid någon fläskbit förstås, det var ju nästan sovel det också. Fläsk fanns det alltid att köpa. Det amerikanska fläsket var billigt och hållbart. Det var väl någonting som var koktillagat också men jag får säga att det var tämligen enkelt, det var det nog. Det var inte myc-

ket rätter att välja på, det blev rätt så enformigt det hela det får jag lov att understryka.

- Kaffedrickning?

- Kaffe, det var ju en stor vara förstås. Min far han hade en kruka som det gick en liter i och den fick han ofta sig tillsänd under skiftet också så han drack som jag nämnde på stående fot, drack ur locket då. Men smakade bra gjorde det i det skicket också, det vet jag, för jag provade det själv många gånger.

- Drack ni kaffe hemma?

- Ja hemma användes det mycket kaffe. Det var den bästa drycken. Ja, mjölk förstås, dom hade ju två kor. Men kaffet användes mycket. Inte te utan kaffe.

- Var det kaffebröd till om ni drack på eftermiddagen?

- Kaffebröd var det ju på söndagarna och ibland på vardagarna, men det var inte så vanligt.

- Vad var det för bröd då?

- Det var hembakat förstås. Mor bakade alltid själv det blev ju som billigast. Men det fanns även att tillgå s.k. tvåöresbullar som var lika stora då som dom som kostar trettio öre nu. När vi talar om fettisdagsfirande så får vi inte glömma det där att handelsmannen därute, föreståndaren, brukade utöka det där firandet genom att stå på sin trappa och kasta tvåöresbullar runt omkring sig. Det var en massa pojkar då som sprang och hämtade upp det. Då kunde det vara så djup snö så det gick upp till axlarna på dom, men tvåöresbullen skulle dom ha.

- Var det medan dom åkte kälke?

- Just det ja, under kälkbackåkningen när det var precis där i backarna som handeln höll till också. Maten för övrigt ... vad ska vi säga ... det är ett väldigt stort kapitel det förstås.

- Soppa, åt ni det?

- Soppa äts förstås, framförallt fruktsoppor i stor utsträckning som

gjordes själv utav torkad frukt.

- Ni sade att det var ett speciellt sorts fettisdagsfirande för barnen här i Strömbacka?

- Det är alldeles riktigt. Vad jag minns utav det var - och jag tror det förekommer fortfarande - att skolbarnen fick fritt den dagen som dom använde för åkning i backarna, inte bara med skidor, utan även med andra åkdon som bolaget ställde till deras förfogande. Dom åkte hela dagen utför stora backar som finns inom bruksområdet och det pågick i regel till sena kvällen. I det sammanhanget vankades naturligtvis även fettisdagsbullar men den övriga seden lär väl vara tämligen unik, jag känner inte till att den har använts någonstans annars i Sverige. Jag har frågat mig för om det vid olika tillfällen, men jag har inte fått någon som har känt till det. Det där var mycket använt. Dom gick **precis** varenda ungdom, även äldre kunde gå hit och vara med, men huvudsakligen ungdom. Det förekom ju smärre olyckshändelser ibland i den där åkningen för dom var ganska dumdristiga att köra utför stora backar men i regel så gick det ju tämligen bra.

- Och det var stora kälkar ni hade?

- Det var stora timmerkälkar som bolaget använde annars till grövre sysslor, till att köra fram ved i skogen och köra i skogen med, så det var inte några små åkdon inte. Kälkbackåkning med egna kälkar och spark förekom inte just den dagen utan åkningen var förbehållen stora åkdon så dom kunde lasta i ända till 10-15 ungar som kastades oppå varandra under vägen ner. Jag minns själv vid ett tillfälle så satt jag längst bak i en sådan där som hade kanter och hade ryggen mot den där kanten som gick nog så högt precis i veka ryggen. Sedan kom det en massa och trängde sig på mitt bröst, dom trängde på bara. Jag satt så här, mitt huvud nådde nästan backen. Jag trodde jag skulle bryta av mig ryggen. Det gick inte att stanna och inte kunde jag skriva för det var ett ... det var för många på mig då så jag kunde inte ge något ljud ifrån mig. Då var jag så nära döden som jag kanske inte

har varit någon gång men det gick bra den gången i alla fall, som tur var så tog det slut med backen snart. Annars så var det väl inga svårare olycksfall, det var enbart roligt.

- Och så bjöds ni på fettisdagsbullar?

- Jadå, det förekom rätt så ymnigt så den seden är väl äldre den skulle jag tro - jag menar med fettisdagsbullarna - det hör väl inte ihop direkt med det där. Jag vet inte hur den seden har uppkommit, det har jag aldrig hört någon förklaring på och hur långt tillbaka i tiden det har förekommit vet jag inte ett dugg om, jag har inte forskat i det heller förresten. Om mina föräldrar har varit med vet jag inte, men det skulle jag tro för det var ingen som hade några invändningar att göra utan det var en tradition som gick i uppfyllelse.

- Vad var det annars för lek som var mest omtyckt bland barnen här?

- Det var bollekarna. Det var en stående lek i många år det där att dom skulle ... jag vet inte om den har något namn, det skulle i så fall vara brännboll. Det har en likhet med vanliga brännbollen som dom spelar nu fast det kanske avviker i vissa detaljer. Det användes rätt mycket men dom hade inget annat tillhåll än stora gatan.

När dom började sedan med bollsparkning så hade dom ingen annan plan än Stallbacken där uppe som lutar åt alla håll. Men sedan fick dom så småningom på 50-talet en plan längre uppåt mot grindstugan så där fortsätter dom nu med fotboll och vanlig bollsparkning. Så var det naturligtvis rodd ute på sjöarna men inte i något tävlingshänseende utan dom rodde för andra ändamål, det var mest för fiskets del förstås.

- Det var ingen sport som ni tävlade med folk ifrån andra trakter här?

- Nej, det förekom inte, åtminstone under den tid jag minns, men jag tror det tillkom senare så för närvarande görs det det förstås. Det är lag här som tävlar med Tggesund har jag sett i personaltidningen. Så var det ju skridskoåkning under mörka höstkvällar, det var ju mycket

vanligt på sin tid med bloss och så där. Det var en rätt rolig sport så länge isen var ren, det räckte ju inte så länge. Det kom yrsnö när det pågått en tid.

- Jo det var amiral

- Ja det gör vi. Amiral Lingman ... vänta få se ... hur gammal var han? Jo jag gick ju i småskolan då det var första året, jag tror det var 1907 då kan man räkna efter där. I alla fall fyllde han 50 år och det firade han på det sättet att hna bjöd hela bruksbeoolkning- en på kaffe, stor kaffefest på nya skolan här uppe. Det var inte bara skolbarnen utan då gick dom man ur huse förstås och det var fullt med folk där i dom stora salarna. Där vankades det mycket bröd. Jag minns tydligt att dom fick så mycket bröd en del så dom gömde vad dom fick i dom här ... under byggnaden så är det katthål litet varstans... Dom gömde bullarna där som dom hade i påsen och kom och åt bullar dan därpå också. Det var en riktig folkfest det. Efter själva festens slut - då var det mörkt på kvällen - då avbrändes det fyrverkeri borta vid kontorsviken. Men någon liknande historia minns jag inte mer, åtminstone inte som jag hört av bruksfolket. Annars har det väl varit mycket festligheter på herrgårdarna förstås men det var ju interna historier dom festerna, ingenting att tala om.